

Kristiansand
kommune

Elevombudet i Kristiansand – Årsrapport 2020

Innledning

Elevombudet i Kristiansand har vært operativt i seks måneder. I nesten tre av disse har samfunnet vært i unntakstilstand. Siden skolene åpnet 5.januar 2020, har Elevombudet hatt 1062 kontaktpunkter med elever og deres foreldre i Kristiansand. Kontaktpunktene har vært møter, telefonsamtaler, mailer og meldinger. I tillegg har ombudet mottatt henvendelser fra lærere, rektorer, oppvekststaben, kultur- og innbyggerdialog, forebyggende enheter, helseansatte, politikere, Fylkesmannen, media, Redd Barna, Blå Kors, Funksjonshemmede Fellesorganisasjon, Foreningen FRI, Kilden, Universitetet i Agder, Ungdommens Bystyre, diverse frivillige organisasjoner, samt andre elev- og mobbeombud i landet. Ombudet har til sammen fått 154 henvendelser. 43 av dem er blitt til enkeltsaker som har krevd innsats utover å lytte, støtte og gi råd. Sakene dreier seg i all hovedsak om Opplæringslovens §9A – det vil si om elevers rett til et trygt og godt skolemiljø.

Elevombudet i Kristiansand har nesten ti ganger så mange elever i sitt mandat som Elevombudet i Søgne hadde. Det betyr harde prioriteringer. Mens en kunne ha valgt å arbeide på systemnivå, reise rundt og holde foredrag eller skrive kronikker, opplever ombudet at det å være en konkret hjelp i enkeltsaker; stå sammen med elever og deres foreldre, kjempe for elevenes rettigheter, avhjelpe avmakt og bidra til å få prosesser inn på et konstruktivt spor, til barnets og ungdommens beste, er det som virkelig gjør en forskjell. Det er dette ombudet har brukt desidert mest av tiden på, og det er dette denne rapporten, som bare omhandler det første halve skoleåret vi har vært en kommune, forteller om.

Ombudet engasjerer seg i saker når elever, foresatte eller ansatte ber om det. Det betyr at informasjonstilfanget til ombudet er begrenset, og gir intet totalbilde. Dette er altså ingen rapport over skolesektoren som helhet.

Rundt 90 prosent av elevene i Kristiansand sier at de har det fint på skolen sin. De fleste blomstrer og lærer. Denne rapporten handler om de gangene man ikke lykkes. Når ungene har det slik på skolen sin at de slutter å trives, slutter å lære, blir syke. I noen av disse sakene får Elevombudet lov til å være en medvandrer, en støtte, et øre, en hjelp, ei vaktbikkje. Det er et svært stort privilegium.

«Tusen takk for helt uvurderlig hjelp, vi hadde knekt uten din støtte» (Mor, far og elev på ungdomstrinnet)

Tone Martha Sødal, Elevombudet i Kristiansand

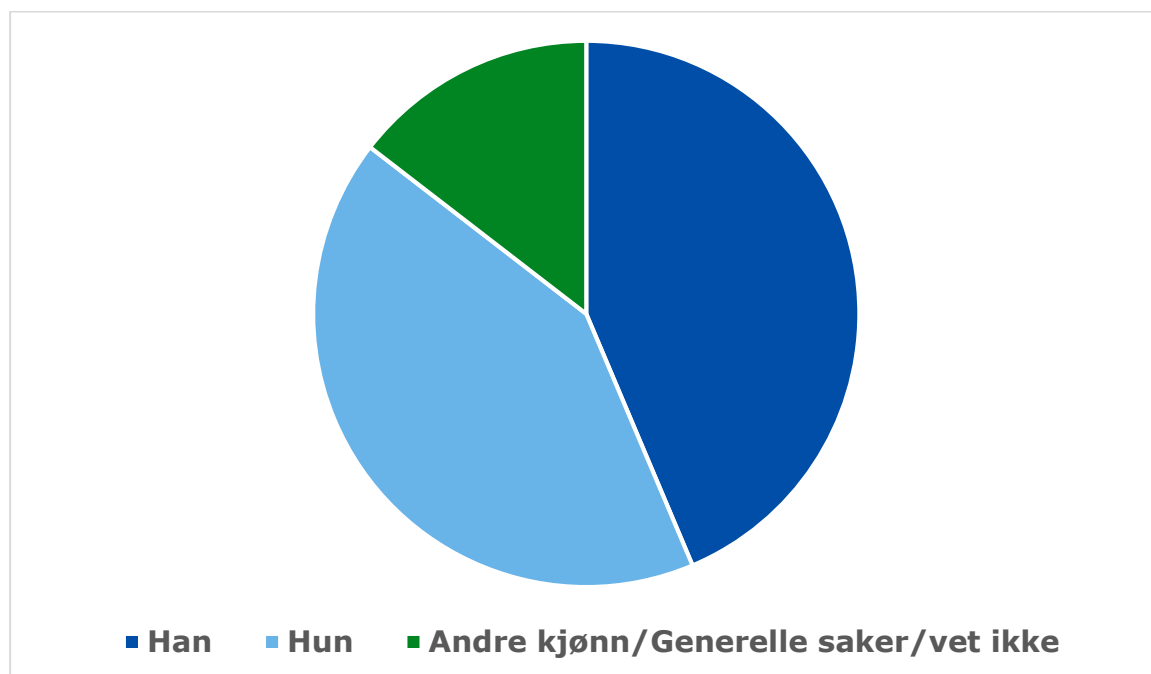
Innhold

Innledning.....	2
Elevombudets aktivitet januar-juni 2020	4
Saker og henvendelser - kjønn	4
Saker og henvendelser til Elevombudet - klassetrinn	5
Minoritetsspråklige.....	5
Henvendelser og saker til Elevombudet: Det elevene og de foresatte forteller om. Antall.	6
Systemfeil?	8
Puter under armene - curlingbarn?	8
Lærerne – nøkkelpersonene	9
Korona.....	10
Media	11
Markedsføring	12
Samarbeid.....	12
De andre ombudene i Agder	13
Kristiansand i tall.....	13
Lovverket.....	15
Økonomien i oppvekstområdet, Kristiansand	16
Bakgrunn	17
Avslutning	18

Elevombudets aktivitet januar-juni 2020

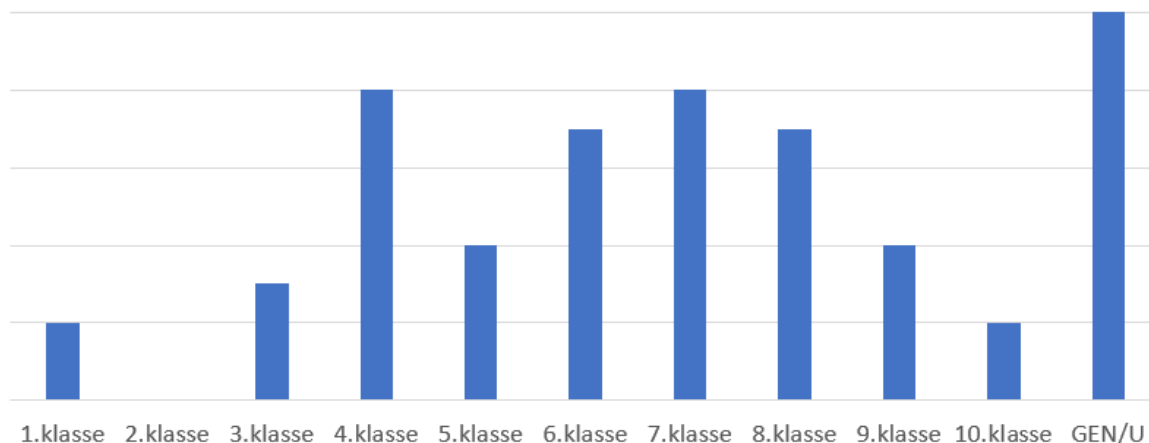
- **1062** kontaktpunkter med elever og foresatte
- **295** samtaler med elever og foresatte
- **43** enkeltsaker som har krevd mer innsats enn råd og støtte
- Et stort flertall av sakene er nå løst, i betydning at eleven selv oppgir å ha det trygt og godt på skolen sin.
- **111** andre henvendelser
- **62** møter i enkeltsaker etter § 9A Opplæringsloven
- Henvendelsene og sakene gjelder forhold på **18** skoler
- **9** fagseminarer
- **4** innlegg/paneldebattdeltakelser i relevante faglige organ
- Samarbeid med fagmiljø innenfor og utenfor kommunen
- Samarbeid med interesseorganisasjoner og frivillige organisasjoner
- Samarbeid med andre elev- og mobbeombud i Norge
- Samarbeid med folkevalgte organ
- **7** intervjuer til media

Saker og henvendelser - kjønn

«Jeg tenkte: Hvis jeg bare holder det inni meg og ikke sier noe, så går det over av seg selv. Men det gjorde jo ikke det»
(Gutt i slutten av barneskolen)

Saker og henvendelser til Elevombudet - klassetrinn

Aldersfordelingen på henvendelsene til Elevombudet dette halvåret i nye Kristiansand kommune er nokså lik den som har vært i Søgne tidligere år.

«Neste år er det ungdomsskolen. Er det på an igjen da?» (Elev, 7.trinn)

Loven sier at skolen skal lage en aktivitetsplan når en elev sier at skolemiljøet ikke er trygt og godt, samt når undersøkelser viser at en elev ikke har et trygt og godt skolemiljø.

Det er ikke alltid samsvar mellom mobbing, krenkelser og mistriivsel på en skole og antall aktivitetsplaner som er satt i verk etter §9A. Det kan ennå observeres ulike kulturer for årvåkenhet, handlekraft og rutiner i skolemiljøsaker på skolene.

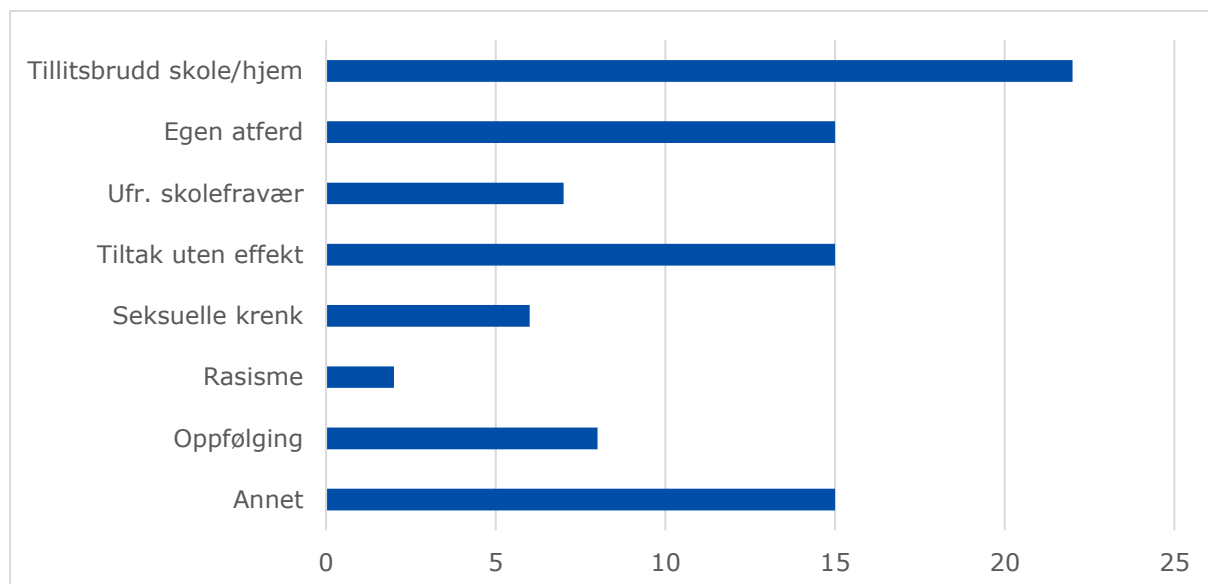
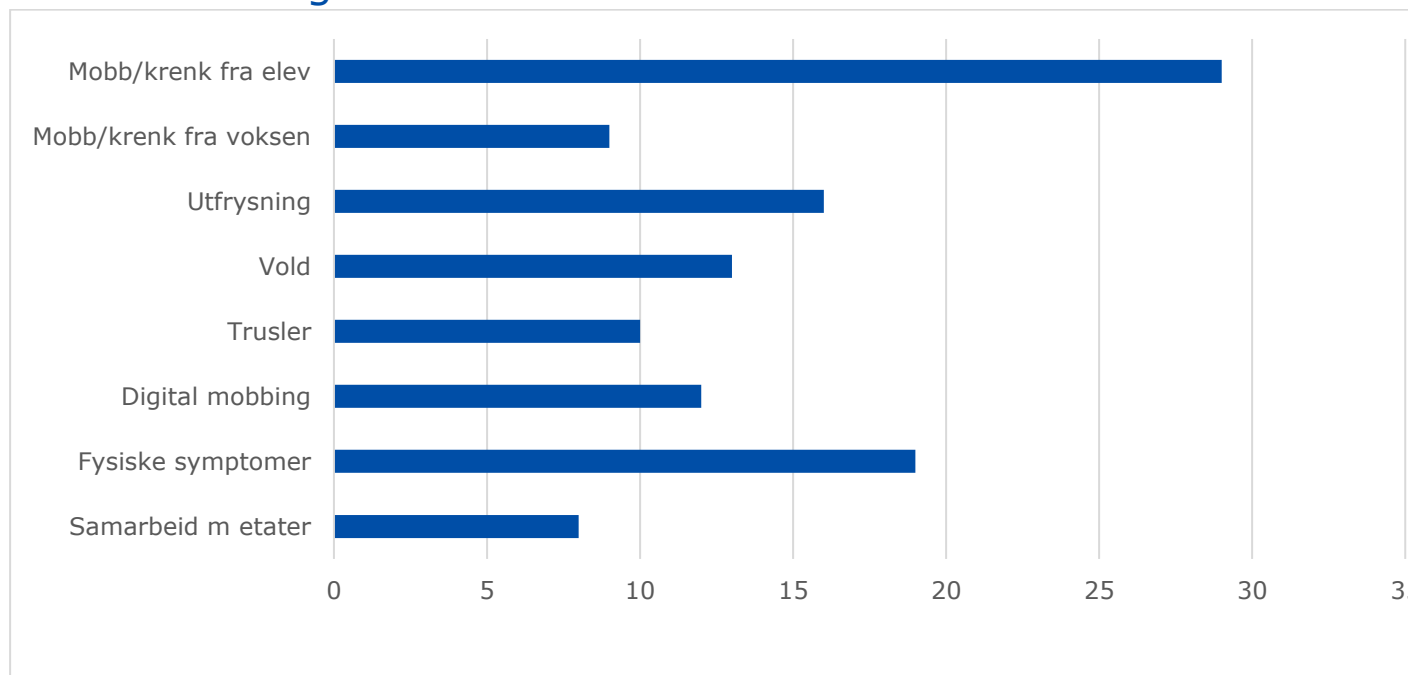
Det er ikke nødvendigvis en sammenheng mellom skolemiljø på en skole og antall saker der Elevombudet er invitert inn. Det oppleves relativt tilfeldig hvor henvendelsene til ombudet kommer fra. Ennå er ikke ombudet kjent for alle elever og foresatte.

Minoritetsspråklige

12 prosent av sakene elevombudet er gått inn i, har vært på oppdrag av minoritetsspråklige elever eller deres foresatte. Oppvekstsektoren opplyser at rundt 11 prosent av elevene i Kristiansand har et annet morsmål enn norsk.

«Der vi bodde før i Kristiansand, var det flere farger og flere som hadde bokstaver, var annerledes. Det var liksom sånn det var. Her føler han seg så annerledes. Så vet jeg at det er mange andre unger som sliter, men det snakkes ikke om. Det legges lokk over det. Og skolen skal være så fin og flott» (Mor til elev på mellomtrinnet)

Henverdeler og saker til Elevombudet: Det elevene og de foresatte forteller om. Antall.

«Læreren sa til ham og til meg at han ikke passer inn her» (Foresatt)

Noen av elevene og foresatte kontakter Elevombudet kun for å få råd og støtte. Flere ønsker imidlertid konkret hjelp inn i en vanskelig sak, og gir ombudet samtykke for å ta kontakt med skolen eller andre etater. Innsatsen tilpasses etter det som anses som nødvendig. Målet er å løse sakene på lavest mulig nivå, og å gjøre ombudet overflødig. Det er rektor som eier en 9A-sak, og som står

juridisk ansvarlig for skolemiljøet på skolen. Elever, familier og skoler kan få støtte fra andre etater, men det er i hovedsak på skolen en sak kan løses.

«Du har vært som en usynlig hjelp. Det har vært veldig godt å ha deg med på laget. En føler seg så alene. Det at du har vært med på møter, hjulpet oss å huske, minnet oss på ting vi må huske på. Det rydder litt i hodet mitt» (Foresatt til elev på ungdomsskolen)

Selv om det finnes mange hjelpeinstanser både i kommunen og i samfunnet ellers, er det en god del mennesker som opplever at de ikke får hjelp som duger:

«Jeg ba om hjelp fra kontaktlærer, rektor, foreldrekontakt, FAU- leder, men ingen ville blande seg. Vi var helt alene. Du er den første som har hørt på oss. Jeg er ett tonn lettere nå» (Foresatt til elev på barnetrinnet)

I flere saker er tilliten mellom hjem og skole svekket eller brutt, og kommunikasjonen fungerer dårlig:

«Skolen er en svart vegg» (Foresatt til elev på mellomtrinnet)

Mange elever og foresatte opplever en maktasymmetri i møte med skolen. Noen føler seg små og avmektige, og kjenner det som en viktig hjelp å ha noen med seg i møter med skolen.

«Jeg gruer meg til møtet på skolen. Jeg føler jeg sitter i avhør» (Foresatt til elev på mellomtrinnet)

«Jeg er veldig glad for at du var med på møtet med skolen. Jeg hadde følt meg veldig alene hvis ikke» (Foresatt til elev på barnetrinnet)

I sitt svar til Veileder for trygt og godt skolemiljø i Nye Kristiansand spilte Elevombudet i januar 2020 inn at det bør opprettes et team som arbeider med ufrivillig skolefravær; det som tidligere ble kalt skolevegring. Det virker til å være en del slike saker i kommunen, og ombudets erfaring er at disse sakene er svært ressurskrevende og ofte vanskelige å løse. Et tverrfaglig team som kan rykke raskt og bredt ut vil i større grad ha mulighet for å gå inn og se på den enkelte sak, med treffsikre tiltak. Ombudet spilte ved samme anledning også inn at det bør rettes særskilt oppmerksomhet om saker der elever blir/er blitt påført seksuelle krenkelser av andre elever. Dette virker som et økende problem. Det er kompliserte saker med stort skadepotensiale, som involverer andre etater, og som krever tverrfaglig kompetanse, en kompetanse ikke skolene alltid besitter.

Systemfeil?

Det er tilfeldig hvilke saker Elevombudet blir invitert inn i av elever eller foresatte. Ombudet har heller ikke innsyn i elevmappene, hvis ikke elever og/eller foresatte ber om mappen sin fra skolen og gir ombudet innsyn i den. Dette gjør at bildet ombudet har fått av sektoren dette første halvåret på ingen måte er fullstendig, og antakeligvis heller ikke representativt for skolene som en helhet. De mange samtaler og møtene ombudet har hatt med barn, ungdom og deres foresatte har likevel gitt informasjon og kunnskap om situasjonen slik den oppleves – i hvert fall i de sakene ombudet har vært inne i.

Det er ikke slik at ombudet har funnet store «systemfeil» i sektoren. Tvert imot er det mye som fungerer svært bra. Og så er det en god del tilfeller der systemet ikke fungerer. I det store og hele er mye opp til kulturen på den enkelte skolen, samt til den enkelte ansattes innsats, dedikasjon, kompetanse og holdninger. Når læreren ikke har en sunn og god autoritet i klasserommet, merker elevene det med en gang. I disse tilfellene overtar de(n) sterkeste eleven(e) rollen som «sjef», og læringsmiljøet lider. På samme måte: Når den voksne oppleves å mangle varme og relasjonskompetanse, går det direkte utover elevene, og mest utover de elevene som trenger det sterkest. I nesten alle saker er relasjoner mellom elev og ansatte en nøkkel. Ikke alle opplever å bli hørt, sett eller likt:

«Ingen av de voksne på skolen liker meg» (Elev på mellomtrinnet)

«Læreren liker ham sikkert ikke. Men han hadde ikke behøvd å vise det, synes jeg» (Foresatt til elev på småskoletrinnet)

«Det er fullt kaos i klassen. Læreren roper og skriker – men ingen hører jo på ho» (Elev på mellomtrinnet)

Kanskje forekomsten av det som fremstår som ikke godt nok egnede ansatte likevel er en systemfeil. Det finnes systemer for å følge opp og utfordre ansatte som ikke gjør jobben sin. Og det finnes et system for å luke ut det som fremstår som uegnede personer av lærerutdanningen. Gjøres dette i tilstrekkelig grad? Det er ingen menneskerett å få lov å arbeide med barn og ungdom.

Puter under armene - curlingbarn?

Flere stemmer i samfunnet peker på at dagens barn og ungdom ser ut til å «tåle mindre» enn før. Det pekes på «curlingforeldre», på overdreven «polstring», og noen peker også på endringene i Opplæringslovens §9A som trådte i kraft 01.08.2017. Det er blitt hevdet at loven skaper mobbesaker og oppmuntrer til omfattende saksbehandling og tiltak som i seg selv fører til større problemer og mindre robuste barn. Dette er en interessant diskusjon, som vi ikke må være redde for å ta. Likevel: Elevombudets erfaring er ikke at dette er tilfelle.

Ombudet opplever at nåværende lov ikke skaper saker, men tvert imot bringer flere av de allerede eksisterende sakene frem i lyset. Loven gir alle ansatte på skolene klare forventninger til hvordan de skal handle i skolemiljøsaker, og legger opp til gode rutiner som kan være egnet til å ta vare på alle elevers ve og vel. Elever som før har gått i årevis i et helt uholdbart skolemiljø, og som har fått store psykiske og fysiske skader av dette, har med dagens lov en større sjanse til å bli sett og hjulpet. Likevel er det grunn til å tro at en rekke saker fremdeles går «under radaren». Vi vet fra UNGDATA-undersøkelsene og statistikkene til chat-tjenesten snakkommobbing.no at svært mange barn og ungdom ikke sier fra til noen voksne når det har det dårlig på skolen sin.

Forskning viser at en essensiell faktor for at barn og ungdom kan utvikle en robusthet til å takle og til å tåle livet er **mestring**. Elever som opplever mestring på ett eller flere felt, har større motstandskraft overfor livets uunngåelige tap, urettferdigheter og begrensninger. Faglig og sosial læring kan dermed sies å være grunnlaget for alt annet læringsmiljøarbeid.

I noen av Elevombudets saker ser det ut til å være en mismatch mellom en elevs evner og læring. Dette kan virke særlig tydelig i saker der de er urolige, rastløse, bråker og ødelegger for de andre. Flere elever sier til ombudet at de kjeder seg i timene, spesielt i mattetimene; fordi det er for lett, fordi de allerede kan dette som læreren underviser i. Deres evner er kanskje ikke blitt sett av de voksne på skolen. Resultatet her blir dessverre ofte at elevene «melder seg ut» i så stor grad at de plutselig har flere store hull i sin kunnskap i et fag – og dermed begynner de også å slite faglig, og slik havner i en dårlig sirkel. Professor i pedagogisk psykologi Ella Cosmovici Idsøe har stilt spørsmålet om hvorfor Norge velger å ta seg råd til å la de høyt presterende elevene ikke få utviklet sitt potensiale. En norsk studie fra mars 2020 viser at i alle klasserom i grunnskolen sitter det i gjennomsnitt en til to elever som trenger mer og raskere læring enn de andre. Disse blir ikke prioritert i skolen, oppgir lærerne i denne studien. Ni av ti synes selv at de har for lite kunnskap om de smarteste elevene og 14 prosent oppgir at de ikke har noen kunnskap om denne elevgruppen i det hele tatt.

Lærerne – nøkkelpersonene

I Kristiansand kommune, som i de fleste andre kommuner i landet, er det bygd opp et stort støtte- og hjelpeapparat rundt barn og ungdom, og rundt skolene. Likevel: Det er i klasserommet læringen skjer, og det er i dette rommet, i korridorene og i skolegården, elevene i aller størst grad lærer det sosiale spillet, sosiale koder, hjelpsomme mestringsstrategier og konstruktivt samvær og samskapning med andre. I klasserommet, korridorene og skolegårdene skjer også mobbing, krenkelser, vold, trusler og overgrep. Ombudet opplever at den aller viktigste faktoren for at skolemiljøet skal kunne fremme helse, trivsel og læring, slik Opplæringsloven krever, er lærerne. Det er læreren som på sekunders varsel må håndtere øyeblikksdrama, det er læreren som må tilpasse

undervisning og reaksjoner til den enkelte elev, og det er i første rekke læreren som bygger et trygt klassemiljø, der elevene kan bruke energien og fokuset på å lære – og ikke på å være redde. Det hender ombudet sitter på samarbeidsmøter i 9A-saker der forskjellige instanser er fulle av meninger og råd om hvordan den aktuelle læreren skal håndtere problemene som er oppstått. Ikke alltid blir disse rådene og meningene fulgt opp av konkret hjelp – annet enn et inntrykk av at dette er noe som læreren bare må fikse. Og de fleste lærerne fikser og fikser. Og setter noen ganger seg selv i fare. De siste tilgjengelige tallene fra Utdanningsetaten i Oslo kommune viser mer enn en dobling i rapporterte hendelser av vold og trusler på skolene. Hovedverneombudet i Oslo mener dette er det største arbeidsmiljøproblemet på skolene. Mest utagering er det på barneskolen, og de fleste involverte elevene er seks til tolv år. Ifølge Arbeidstilsynets veileder om vold og trusler på arbeidsplassen er ansatte i barnehager og undervisning blant de mest utsatte arbeidstakerne. Dette samsvarer også med tall fra SSB, hvor 15 prosent av grunnskolelærerne oppgir å ha blitt utsatt for vold. Ombudet har sett noen, men ikke svært mange, tilfeller av dette i Kristiansand. Det er likevel grunn til å være obs på dette fenomenet. Ombudet ser økt utagering og økt bruk av vold og trusler fra elever, helt ned til første klasse på barneskolen. Dette bildet bekreftes også av Læringsmiljøsenderet.

I § 9A-5-saker, der ansatte blir beskyldt for å mobbe eller krenke elever, og der skolens ansvar er ekstra skjerpet, kan det være vanskelig å manøvrere i skjæringspunktet mellom Opplæringsloven og Arbeidsmiljøloven. En juridisk og pedagogisk veileder for dette feltet har vært etterspurt lenge, og skal være under arbeid. Enn så lenge gir barnekonvensjonens artikkel 3 denne føringen: **«Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn.»**

Også NOU 2015:2 «Å høre til» bidrar inn i disse problemstillingene: **«I en interessekonflikt mellom hva som er til det beste for eleven, og hva som er til det beste for den ansatte, skal hensynet til eleven etter utvalgets oppfatning som hovedregel veies tyngst.»** (S. 189)

Korona

Covid-19-viruset snudde opp-ned på hele opplæringssituasjonen. Lærere og skoleledere kastet seg rundt og tok i bruk nye digitale virkemidler på få dagers varsel. For ombudet så det ut som om undervisnings- og oppfølgingspraksisen varierte i stor grad fra skole til skole, og også fra lærer til lærer. Elevenes erfaringer sprikte også:

«Dødsfett. Jeg chiller med chromebooken i senga» (Ungdomsskoleelev)

«Endelig får han ro til å jobbe. Han har gjort mer i denne tiden enn hele skoleåret før» (Mamma til såkalt «urolig» elev på mellomtrinnet)

«Det er sterkt å se. Når hun slipper alle disse kampene på skolen, har hun plutselig fått overskudd til å gjøre det hun liker, til hobbyene sine» (Foresatt til elev på småskolen)

«Han har ikke hatt noe tilbud i det hele tatt» (Foresatt til elev som vanligvis har 1 til 1-oppfølging på skolen)

«Læreren har vært helt fantastisk. Hun har ringt og fulgt opp gjennom hele denne tiden» (Pappa til elev på ungdomsskolen)

«Han har jo svære hull, i de fleste fag. Denne krisen har gjort at han ligger enda mer tilbake» (Mamma til elev på ungdomsskolen)

«Han har plutselig skjønnt at det er fint å gå på skolen. Han gleder seg enormt til å komme tilbake. Læreren har fulgt helt utrolig godt opp.» (Mamma til elev på mellomtrinnet)

«Men jeg skjønner ikke hvorfor de ikke lot helsesykepleierne få lov å jobbe? Datteren min har fått oppfølging av helsesøster hver uke på skolen. Det har vært viktig og godt for henne. Så tok det plutselig slutt. Men helsesøster kunne vel ha gjort det digitalt eller på telefon? Helsesykepleierne var jo på jobb, var de ikke?» (Mamma til elev på ungdomsskolen)

Flere rektorer har sagt til ombudet at de opplevde oppfølgingen de fikk fra oppvekstledelsen i kommunen som svært tett og god.

«Vi fikk gode og tydelige mailer hver dag. Det ga meg trygghet og oversikt og gjorde dette mulig» (Skoleleder)

Både skoleledere og andre skoleansatte har sagt at de har gjort noen viktige erfaringer av korona – både når det gjelder digitale muligheter og måten å organisere skolehverdagen på etter åpningen. I forhold til en god del elever, som har opplevd denne tiden som et stort pluss både sosialt og faglig, kan det være mye å hente på å ta med seg disse erfaringene, og videreføre noe av dette.

Media

Ombudet er siden januar 2020 blitt intervjuet/kontaktet av NRK Sørlandet, Fædrelandsvennen, N247, Fritidsnytt, Sørlandsavisen og Blå Kors.

Markedsføring

Elevombudet har egen side på Kristiansand kommunes hjemmeside. Ombudet har drop-in-tid på alle de tre innbyggertorgene til faste tider, der elever og foresatte kan komme uten avtale. Når ombudet har drop-in-tid i Rådhuskvartalets, Tangvalls eller Nodelands 1.etasje, står det store bannere og plakater som opplyser om muligheten og viser vei. Det er nok likevel slik at for flesteparten av de nye brukerne, og da helst de foresatte, er det på ombudets Facebook-side man finner kontaktinfo. Flere innlegg på denne siden har nådd mellom fem og ti tusen innbyggere, mens innlegget som nådde flest dette halvåret fikk 52 delinger og nådde 11 765 personer i Kristiansandsområdet. Ungdommer kan ha hørt om ombudet via Ungdommens Bystyre, eller lest om drop-in-tidene på SEES-appen. Likevel virker det som om det er «munn til munn»-metoden som er utløsende for å faktisk kontakte Elevombudet. Det kan kjennes sårbart å be om hjelp i en vanskelig situasjon. Mange får ikke mot til å gjøre det uten at en bekjent, nabo eller kollega anbefaler ombudet personlig.

Samarbeid

Elevombudet i Kristiansand samarbeider med andre instanser og organisasjoner i både enkeltsaker og på systemnivå. Kommunen har et velfungerende Ressursteam mot mobbing, og et Mobilt team som kan rykke ut og hjelpe i vanskelige saker. Dette er vitale og effektive organ, og enormt viktige ressurser for kommunen. Lærere og skoleledere tar kontakt med ombudet for å drøfte anonyme enkeltsaker, eller konkrete saker, hvis begge parter har fått samtykke til det. Ombudet deltar på samarbeidsmøter, ansvarsgruppemøter, møter hjemme hos elever og foresatte, som regel alene, men også sammen med Mobilt team eller andre etater, når eleven eller de foresatte ønsker det. På systemnivå blir ombudet invitert inn i faglige diskusjoner, workshops, seminarer og samtaler som omhandler barn og ungdom i grunnskolealder. Ombudet er også medlem av Skolenettverket mot negativ sosial kontroll og Arbeidsgruppa lavinntekt, Nye mønstre - trygg oppvekst.

Det hender elever og foresatte ber ombudet om å bistå i saker som ligger utenfor mandatet. I disse tilfellene er litt av oppgaven til ombudet å redegjøre for andre instansers område og kompetanse, og til å henvise sine klienter til disse. På samme måte opplever ombudet at andre instanser henviser til Elevombudets mandat og kompetanse, når det er relevant.

Sett utenfra virker det som om samarbeidet mellom hjelpeinstanser rundt en elev er blitt bedre og mer effektivt de siste årene. Det er likevel ikke alltid samarbeidet fungerer optimalt. Det virker heller ikke alltid som om hver ny instans klarer å se på saken, eller eleven, med nye og friske øyne.

«Jeg har vært i kontakt med SÅ mange instanser. Du er den første som har spurt etter hennes stemme» (Mamma i en komplisert elevsak)

Av og til kan det virke som om det ombudet opplever som uheldige holdninger til enkeltpersoner eller en familie kan følge saken.

«De ser på meg som en krakilsk, sliten mor» (Mamma i en elevsak der mange instanser en involvert)

«Jeg har bedt om hjelp i seks år (...) Det er tre instanser som har sviktet henne grovt. Nå går det galt med henne. Og hva gjør de nå? De peker på meg» (Mamma til en elev på mellomtrinnet)

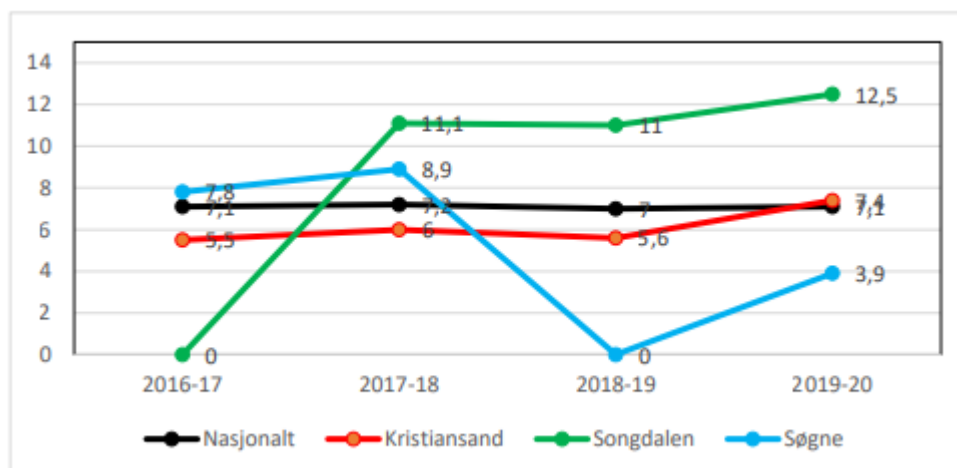
De andre ombudene i Agder

16. juni 2020 vedtok Fylkestinget å endre mandatene til de tidligere elev- og lærlingeombudene og mobbeombudene i Agder fylkeskommune. De har endret navn til «Oppvekstombudene», og organiseres heretter under ett mandat som skal ivareta hele løpet fra barnehagealder og ut videregående skole. Mandatet vil også omfatte barn og unges fritid. På denne måten ønsker man å sikre en større helhet på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer, og et likt tilbud i hele Agder.

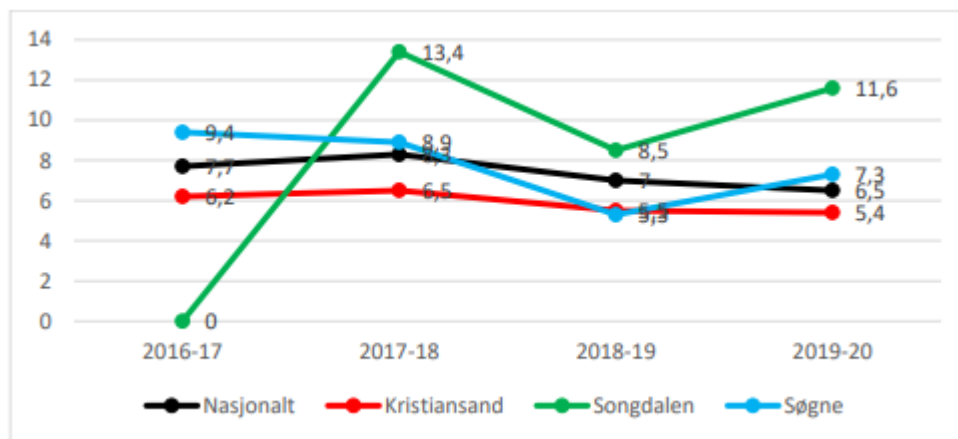
Også Lillesand og Arendal kommuner har kommunale mobbeombud. Det er opprettet faste møtepunkter mellom de kommunale ombudene i Agder, mellom alle de kommunale ombudene i Norge, og mellom alle elev-, mobbe- og oppvekstombudene i Agder. Ombudene har forskjellige mandat, arbeidsområder og også arbeidsmåter, og har ikke anledning til å snakke sammen om enkeltsaker, men henviser til hverandre, søker råd hos hverandre og møtes jevnlig for å diskutere prinsipielle og generelle problemstillinger. Samarbeidet oppleves godt og fruktbart.

Kristiansand i tall

Andel som opplever mobbing i skolen (prosent), 7.trinn (iflg Kvalitetsmeldingen):

Andel som opplever mobbing i skolen (prosent), 10.trinn, (Kvalitetsmeldingen):

Totalt går det 13 175 elever på 47 kommunale skoler (ifølge Kvalitetsmeldingen)

Endringene i Opplæringsloven som kom i 2017 ga elever og foresatte adgang til å melde Fylkesmannen direkte, en uke etter at de har meldt skolen om at skolemiljøet ikke er trygt og godt, og skolen ikke har gjort noe med saken, eller hvis de opplever at skolen ikke tar saken på alvor. Fylkesmannen skal vurdere om skolen har gjennomført de aktiviteter som ut fra en faglig vurdering med rimelighet kan forventes i saken, for å sørge for at eleven får et trygt og godt skolemiljø. Fylkesmannen kan også bestemme hva skolen skal gjøre for at eleven skal få et trygt og godt skolemiljø. Fylkesmannen i Agder oppgir disse tallene for de tre tidligere kommunene som nå utgjør Kristiansand:

Kommune	2017	2018	2019
Kristiansand	14	30	19
Søgne	4	7	14
Songdalen	1	3	2
		40 av 102	35 av 111

I 2020 er innmeldte saker for de kommunale skolene per 01.08.20: 10. 1 sak er avvist, 1 er trukket. 3 er realitetsbehandlet og 5 var på dette tidspunktet under behandling. Et vedtak fra Fylkesmannen kan ikke ankes av skolene, men elever og foresatte kan anke vedtaket til UDIR. Fylkesmannen oppgir at ingen saker fra Kristiansand er anket til UDIR i 2020.

Den nye utgaven av Opplæringsloven som kom i 2017 ga også Fylkesmannen anledning til å ilegge kommuner tvangsmulkt og dagbøter i 9A-saker (§ 9A-13). Til nå er dette brukt få ganger. Hamar kommune fikk i 2018 100 000 kroner i tvangsmulkt i en 9A-sak overfor en elev. Rena kommune fikk i 2019 først ilagt 50 000 kroner i tvangsmulkt og 3000 kroner i dagbøter for manglende tiltak i en

9A-sak. En måned etterpå fikk kommunen ytterligere en tvangsmulkt for samme forhold. Fylkesmannen opplyser om at Agder-embetet ennå ikke har ilagt tvangsmulkt til noen av «sine» kommuner.

Lovverket

Opplæringsloven stiller sterke krav til norske skoleeiere (ombudets uthevninger):

«**Alle** elever **har rett** til eit trygt og godt skolemiljø som fremjar helse, trivsel og læring» (Opplæringsloven §9A-2)

«Når **ein elev seier** at skolemiljøet ikkje er trygt og godt, skal skolen så langt det finst eigna tiltak sørge for at eleven får eit trygt og godt skolemiljø. Det same gjeld når ei undersøking viser at ein elev ikkje har eit trygt og godt skolemiljø.» (§ 9A-4 (4))

Prop. 57 L (2016-2017) utdyper dette ansvaret:

«Skolen må som en del av sin aktivitetsplikt, ta tak i **alle** situasjoner der en elev ikke opplever å ha et trygt og godt skolemiljø. For å sikre hver enkelt elev de beste forutsetninger for å trives og lære på skolen, må det ikke være tvil om eleven skal få hjelp når eleven ikke har det trygt og godt. Etter departementets syn må det kunne forventes at skolen følger opp alle sine elever og **alltid anerkjenner deres opplevelse av sitt eget skolemiljø. Skolen skal aldri avvise eller underkjenne en elevs opplevelse av utrygghet eller mistrivsel på skolen.** Å erkjenne elevens opplevelse og sette inn tiltak for å bote på problemet er i samsvar med god pedagogisk praksis og viktig både for enkelteleven, men også skolemiljøet som helhet. Departementet legger dessuten vekt på at regelverket må gi skolen tydelige insentiver til å **handle overfor alle elever som opplever at skolemiljøet ikke er trygt og godt, uansett årsak.**» (5.5.2.5)

Flere elever og foresatte møtes av skoleansatte som sier at forhold utenfor skolen har medvirket i saken, og dermed ikke er skolens ansvar. Prop. 57 L understreker at skolene ikke kan gjøre dette:

«At årsaken til opplevelsen av utrygghet, ensomhet, mistrivsel o.l. ligger utenfor skolen i tid eller fysisk område, begrenser **ikke** skolens aktivitetsplikt så lenge elevens opplevelse av sin tilværelse på skolen – altså sitt skolemiljø – preges negativt av det.» (5.5.2.1)

Prop 57 L gir videre skolene et særlig ansvar for det som kalles elever med «særskilt sårbarhet»:

«Departementet er kjent med at visse elever har en særlig høy risiko for å utsettes for krenkelses og viser til at det gjennom rettspraksis (Rt. 2012 s. 146) er understreket at **skolen har et skjerpet ansvar for å ivareta elever med en særskilt sårbarhet.** Slik sårbarhet kan være knyttet til for eksempel elevens

religion, seksuelle orientering, kjønnsuttrykk, funksjonsevne, at eleven har atferdsvansker eller sosio-emosjonelle vansker eller forhold ved elevens familie og hjemmesituasjon. At en elev tidligere har vært utsatt for krenkelser, kan også gjøre en elev særskilt sårbar.» (5.5.2.1)

Et nøkkelpunkt i alle skolemiljø saker er at bestemmelsene setter **ingen begrensninger for hvor mye ressurser skolen eller skoleeier må sette inn for å gi eleven et tilstrekkelig trygt og godt skolemiljø**. Utgangspunktet er at skolen og skoleeier setter inn de ressursene som er nødvendig, også i form av ekstra lærere eller andre personalressurser. (Rettspraksis, 9A-sak)

Dårlig kommuneøkonomi er rett og slett ingen unnskyldning:

«Kommunen (...) har ansvaret for at krava i opplæringslova og forskriftene til lova blir oppfylte, under dette **å stille til disposisjon dei ressursane som er nødvendige for at krava skal kunne oppfyllest**» (Opplæringsloven, § 13.10)

Opplæringsloven gir straffansvar, både for skoleledere og for kommunen:

«Med bøter, fengsel i opp til 3 måneder eller begge delar blir den straffa som forsettleg eller aktaust, og alvorleg eller gjentekne gonger, bryt plikta etter § 9 A-4 første og andre ledd og § 9 A-5. Med bøter, fengsel i opp til 3 måneder eller begge delar blir rektoren straffa som forsettleg eller aktaust, og alvorleg eller gjentekne gonger, bryt plikta etter § 9 A-4 tredje og fjerde ledd. Dersom § 9 A-4 første til fjerde ledd eller § 9 A-5 er brotne av nokon som handlar på vegner av skolen, kan skoleeigaren straffast, jf. straffeloven § 27.» (§ 9A-14)

Økonomien i oppvekstområdet, Kristiansand

I 1. tertialrapport 2020 – oppvekstområdet, redegjør oppvekstdirektøren for en svært alvorlig økonomisk situasjon, (ombudets uthevninger):

«Hovedutfordringene gjelder grunnskoledriften og voksenopplæring, der kravene til lærernorm og omfattende tiltak knyttet til å ivareta et trygt skolemiljø **ikke kan ivaretas innenfor de økonomiske rammene.**» (s.1)

«Grunnskole - rammene **vurderes ikke som tilstrekkelige for å kunne drive innenfor lovpålagte krav**. Det er særlig lærernormen og krav om særlige tiltak for å gi barn trygt læringsmiljø som er årsaken til utfordringen.» (S.3)

«Oppsummert vurderes det at disse tjenestene ikke kan komme i balanse med gjeldende rammer i 2020 og svært lite sannsynlig i 2021. Det vil fordre **en nedbemanning i størrelsesorden 50-60 årsverk i tjenester som er sentrale for innbyggere og som er blant kommunens kjerneoppgaver.**» (Om oppvekstområdet, S.4)

Om Pedagogisk-psykologisk tjeneste, PPT: «Enheten har knappe rammer. (...) Det kan se ut til at det er mulig å la stillinger stå vakante og at enheten på det

viset kan styre mot balanse. Når stillinger blir stående ubesatt, gir det **et redusert lovpålagt tjenestetilbud til barn og unge.**» (S.9)

Elevombudet har dette halvåret ikke sett ett eksempel på sløseri eller ekstravagante vaner i oppvekstsektoren. Skoleansatte er jevnt over villige til å arbeide hardt, og går ofte flere «ekstra mil» for sine elever. For ombudet ser det ut som om at rektorene får mye ut av pengene. Men utviklingen, der det ser ut som om stadig flere barn utagerer og bruker vold, krever voksen tilstedeværelse, både for å påvirke endring hos den aktuelle eleven, men selvfølgelig også for å beskytte de andre elevene fra potensielt farlige og traumatiserende opplevelser.

I sin virksomhet har ombudet sett flere eksempler på at elever i en svært sårbar situasjon er blitt fratatt sin trygge voksne. Innsparingstiltakene som foretas nå, er etter ombudets mening ikke å skjære **til** beinet, det er i noen tilfeller å skjære inn **i** beinet. Det er politikeres oppgave å diskutere og å bli enige om sine prioriteringer. Det er ikke ombudets oppgave å si noe om hva som skal velges, og hva som eventuelt skal velges bort. Men kanskje det er på sin plass å påpeke **at** det må velges.

Bakgrunn for Elevombudet i Kristiansand

Elevombudet i Søgne ble vedtatt opprettet i januar 2016. Fellesnemnda for Nye Kristiansand vedtok i mars 2019 å videreføre ordningen. 27.11.2020 vedtok Bystyret i Kristiansand i sak 56/19 ombudets mandat:

Elevombudet i Kristiansand skal:

- Utføre sitt arbeid på fritt og selvstendig grunnlag, uavhengig av administrativ og politisk ledelse i Kristiansand kommune.
- Bidra til at alle elever i de kommunale grunnskolene får det psykososiale læringsmiljøet de har krav på, ifølge Opplæringslovens §9A.
- Delta på samhandlingsarenaer, arbeide forebyggende og være en brobygger mellom alle parter i samarbeidet for å sikre en opplæring som fremmer helse, trivsel og læring.
- Veilede og bistå enkeltelever og deres foresatte i kommunikasjonen med skole og på samarbeidsarenaer, samt være et mellomledd mellom hjem og skole i saker der elever eller foresatte ønsker det.
- Utarbeide årlig rapport som fremlegges til politisk behandling i oppvekstutvalget og formannskapet. Rapporteringen følger skoleåret.

For ombudet gjelder videre at:

- Ombudet skal holdes informert om bestemmelser, rutiner, utviklingsarbeid og forebyggende arbeid som angår elevene i Kristiansand kommune.
- Elevombudet kan be om bistand fra kommunikasjonsenheten i arbeidet med informasjonsspredning.

- Det opprettes egen arkivdel for Elevombudet i kommunens saksbehandlingsarkiv, der bare elevombudet samt arkivpersonalet har tilgang

Ombudet ble først organisert i kommunalområdet Kultur og Innbyggerdialog, men ble 01.04.20 flyttet til kommunalområde Organisasjon, i tråd med hvordan ombudsordningen var organisert i Søgne kommune, og i tråd med hvordan elev- og mobbeombud andre steder i landet er organisert.

Formannskapet gjorde følgende vedtak 06.11.19: «Formannskapet ber om en sak som drøfter ulike måter mobbing kan varsles på og hvordan digitale verktøy kan benyttes for elever og foresatte i grunnskolen. Dette med tanke på at ordning med elevombud skal bekjentgjøres og brukes på best mulig måte i ny kommune. Rektors ansvar mot mobbing understrekes i saken.» Bystyret tilsluttet seg dette vedtaket 27.11.20. Oppvekstdirektøren opplyser at det jobbes med hvordan barn og foresatte kan bruke digitale verktøy til varsling av mobbing på en trygg måte slik at GDPR-regelverket er ivaretatt.

Avslutning

Mobbing er like skadelig som vold. Representanter for spesialisthelsetjenesten blir sitert slik, i Læringsmiljøseneterets rapport «Å ivareta barn og unge som har blitt utsatt for mobbing»:

«Det er veldig mange som har vært utsatt for mobbing som utvikler forskjellige vansker, og da spesielt kanskje angst og depresjon. Og i depresjon er jo nettopp på det de sier, de blir krenket, din verdi blir krenket hver eneste dag. Så selv om mobbingen er avsluttet for mange år siden, så ligger den og lurere. Hadde de rett, var det riktig sånn som de sa? (...) Så vi ser at angst og depresjon, det er jo de to største psykiske helseutfordringene vi har. Og de blir henvist til oss med det som utgangspunkt, og så pirker vi i det, og det kan ligge mange år tilbake. Men altså, mobbingen er avsluttet, men det lever og lever og lever» (S. 25).

Henvisningsårsakene til spesialisthelsetjenesten ble også beskrevet som tidvis svært alvorlige: «De kommer kanskje inn for depresjon, angst, og så når vi begynner å grave i historier, så handler det veldig, veldig ofte om mobbeerfaringer (...) Noen er alvorlig traumatisert på grunn av det» (S.58).

Man er barn bare en gang i livet. Når barn trives, lærer og har det bra på skolen sin i de viktige oppvekstårene, er mye gjort for fremtidig helse, trivsel og fellesskap i samfunnet. Og mye penger er spart for det offentlige.

Alle vi som er gitt tilliten og får lov å arbeide med barn og ungdom i denne kommunen, på individnivå, på systemnivå eller på folkevalgt nivå, har et personlig ansvar. Loven pålegger oss å arbeide for barns og ungdoms beste. Vi kan alle være med på å gjøre Kristiansand til landets beste kommune å bo i. Vi kan alle gjøre en forskjell.